

Csordás László, Lévai Aliz Mária

Hivatástudat és művészség

A kultúráközvetítés eszménye Kótyuk István *Erdei rege*-fordításában

1. Előzmények

2023. január 26-án zajlott a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Campusának névadó ünnepsége, amikor is az említett épületet a Filológia Tanszék egykori oktatójáról, vezetőjéről, Kótyuk Istvánról nevezték el. Az eseményhez kapcsolódott egy emlékkonferencia is, amelyen az intézmény tanárai, továbbá magyarországi előadók Kótyuk István kutatásairól, hagyatékáról és munkásságának aktualitásáról beszéltek.

Ezek sorában kapott helyet Csordás László *Hivatástudat és művészség (Gondolatok a műfordító Kótyuk Istvánról)* című előadása, amely kifejezetten az életmű szépirodalmi vonatkozásait, illetve a műfordítói eszmények kérdéseit helyezte középpontba. Már az előadás végén is hangsúlyos volt, hogy a szükségszerűen vázlatos áttekintést érdemes lenne továbbgondolni, kibővíteni, illetve újabb szempontokkal, alapos szövegelemzésekkel árnyalni. Mondhatni, ehhez a felvetéshez kapcsolódott később a főiskola Magyar Tanszéki Csoportjának magiszteri hallgatója, Lévai Aliz Mária, aki egy teljes diplomadolgozatban foglalkozott a klasszikus ukrán műalkotás, a *Лісова нічя* vagy magyar változatban az *Erdei rege* Kótyuk által készített átültetésével. A dolgozat címe: *Műfordítás és kultúráközvetítés (Leszja Ukrajinka Erdei regéjének magyar változata)*.

Ebben a tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy összekapcsoljuk az említett előadásban felvetett elméleti sajátosságokat a konkrét szövegelemzés során előtérbe kerülő gyakorlati jellegű ismeretekkel, tapasztalatokkal. Célunk ezzel elsősorban az, hogy alaposabban feltárjuk Kótyuk István munkásságának irodalmi részét. Egyben ösztönözni szeretnénk a további, ezirányú kutatásokat a főiskola Filológia Tanszékén.

2. Kótyuk István, a filológus

Kótyuk István életéről, munkásságáról már született részletes összefoglalás: Bárány Erzsébet, Beregszászi Anikó és Gazdag Vilmos közös tanulmányban

tekintette át néhány évvel ezelőtt ezt az örökséget (Bárány–Beregszászi–Gazdag, 2022, 179–186. o.). Mi az életút, illetve a munkásság bemutatásakor éppen ezért elsősorban azokat a mozzanatokat, aspektusokat emeljük ki ebben a tanulmányban, amelyek irodalmi szempontból megkerülhetetlenek. Felfigyelhetünk például arra, hogy különféle lexikonokban, adattárakban, emlékezésekben Kótyuk István munkásságával kapcsolatban gyakran találkozhatunk efféle felsorolással: nyelvész, műfordító, tankönyvíró, gyermekíró, egyetemi és főiskolai tanár (URL₁; URL₂). Esetleg még kibővítik a listát egyéb területekkel is, amelyekkel életútja során több-kevesebb ideig foglalkozott (URL₃). Mindenesetre már egy ehhez hasonló felsorolásból kitűnik, hogy Kótyuk István valódi filológus volt, a szó legnemesebb értelmében, hiszen a görög eredetű *filosz* szót ő nem csupán a tudományos jellegű megismerésre értette, hanem az írott szóban történő művészi önkifejezés, illetve művészi tapasztalat szeretetére is. Munkásságában ugyanis természetes módon fonódott össze a szigorú, kimért nyelvész, illetve a művészi szabadságot és tehetséget tisztelő gyermekírói, műfordítói szerep. A kettő nála nem kizárta, hanem kölcsönösen segítette egymást.

Miközben nevét általában inkább a nyelvészettel hozzák összefüggésbe, ő maga többször hangsúlyozta, hogy életében mennyire fontos szerepet töltött be az irodalom. Ezért úgy véljük, érdemes közelebbről megvizsgálni ezt a viszonyt, hiszen ezzel tovább árnyalható az az értékes és sokszínű filológusi életmű, amit 2020-ban bekövetkezett halálát követően hátrahagyott.

Kótyuk Istvánnak az irodalomhoz fűződő viszonyáról elsősorban különféle vallomásokból, nyilvános megszólalásokból tájékozódhatunk. A *Kárpáti Igaz Szó* 1998. április 7-i lapszámában Magyar Tímea kérdésére felelve a következőket mondta: „Irodalmárnak készültem, de a nyelvtan sem okozott számomra nehézséget. Hogy nyelvész lettem, annak köszönhető, hogy amikor az Ungvári Állami Egyetemen beindították a magyar filológiai tagozatot, oda nyelvész kellett. Így tulajdonképpen a szükség motiválta döntésemet. Ahogy fordítói munkámat is.” (Magyar, 1998, 6. o.) Badó Zsoltnak pedig a *Kárpátalja* című hetilap hasábjain ezt mondta az előző interjú óta eltelt több mint egy évtizedes távlatból: „Fiatalkoromban valóban elindultam az irodalom útján, írtam néhány verset, de aztán fordító lett belőlem. Egy gyerekvers kötetecske azért megjelent tőlem. Azóta inkább csak szerkesztettem mások műveit, illetve igyekeztem fiatalabb költők útját egyengetni” (Badó, 2009). Ehhez még hozzáfűzhető, hogy az interjúban említett gyermekverskötetet Kincses István álnéven publikálta *Rongybaba* címmel az ungvári székhelyű Intermix Kiadó gondozásában, 1995-ben. A körülbelül nyolcvan oldalas könyv teljes terjedelmében szabadon elérhető a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában (Kincses, 1995). És ha mai szemmel végigolvassuk, láthatóvá válik, a szerző mennyire fontosnak tartotta a tartalmi szint mellett a kötött formákat, illetőleg a verstan ismeretét – ez az esztétikai jellegű szemléletmód természetesen műfordításaiban is megjelenik.

1. kép. A Rongybaba borítója**2.1. Hogyan kezdett fordítani?**

A már említett életrajzi összefoglalókból tudjuk, hogy Kótyuk István az egyetem elvégzése után az akkoriban még az orosz nyelvű változat tükörfordításaként megjelenő *Kárpáti Igaz Szóhoz* került, aminek szerkesztőségében négy éven át dolgozott. A napi penzum, a hivatalos anyagok mellett itt nyílt lehetősége először szépirodalmi jellegű szövegek fordítására. Ezt követően már a különféle kiadói felkérések is megtalálták. A műfordítás pedig időközben szenvedélyévé vált, legalábbis ezt támasztja alá a következő kijelentés: „fordítok, tegyem hozzá, a magam kedvtelésére. Lermontov-, Sevcenko-verseket ültettem át magyarra. S nem érdekel, hogy kiadják-e vagy sem” (Kökényesi, 1995, 12. o.). Ebből pedig két (jobb szó híján) *sejtés* is kiolvasható: 1) műfordításainak csupán egy része készült hivatalos felkérésre; hogy arányaiban ez mit jelent a teljes fordítói életműre tekintve, ezirányú alapkutatások hiányában nem tudhatjuk; 2) könnyen előfordulhat, hogy a hagyatékban lapul eddig még nem publikált, „kedvtelésre” készült áttüzetés.

Mindenesetre amit biztosan tudunk: Kótyuk István publikált szövegekből kirajzolódó műfordítói tevékenysége sokrétűnek és színesnek mondható. Nem véletlen, hogy a *Magyar Nyelvben* megjelent *Búcsú Kótyuk Istvántól* című cikkében Bárány Erzsébet és Gazdag Vilmos fontosnak tartotta kiemelni: „Különös jelentőséggel bírnak (...) ukrán, orosz, udmurt és tatár nyelvű szépirodalmi művekből készített magyar nyelvű fordításai” (Bárány–Gazdag, 2020, 496. o.). Ezt a megállapítást azzal lehet és érdemes kiegészíteni, hogy egyes szépirodalmi jellegű szövegeket saját bevallása szerint nem eredetiből, hanem közvetítő nyelv segítségével, oroszból

fordított. Erről interjúbán is beszélt: „fiatalabb koromban oroszból fordítottam udmurt népköltészetet, tatár, tadzsik és grúz költőket” (Badó, 2009).

Úgy véljük, ahhoz, hogy a későbbiekben pontosabban fel lehessen mérni műfordítói tevékenységének értékét, szükség lenne egy olyan kötetre, amely összegyűjti a korabeli sajtóban és különféle kiadványokban publikált fordításait, valamint tüzetesen áttekinti a hagyatékot.

2.2. Milyen szempontok szerint fordított?

Egy-egy fordítás megítélésekor alighanem megkerülhetetlen a kérdés: milyen szempontok, elvek szerint dolgozott a műfordító? A munka során előtérbe kerülő formai vagy tartalmi megoldások, esetleges változtatások, egyszerűsítések stb. részben magyarázhatók ezekkel a szempontokkal, elvekkel. Kótyuk István ezekről a problémákról viszonylagos részletességgel beszélt az egyik interjúbán. A riporter, Magyar Tímea konkrét kérdéseket fogalmazott meg a műfordítás műhelytitkaival, az elvekkel, szabályokkal kapcsolatban (Magyar, 1998, 6. o.), a megjelent válaszok alapján pedig többé-kevésbé rekonstruálhatók a legfontosabb szempontok, melyek szerint Kótyuk maga is dolgozott.

Ami szembetűnő: mintegy a született költő, a poeta natus mintájára hangsúlyozta, hogy a művészi fordításhoz is különleges tehetség szükséges. Egyértelműen hitt abban, hogy erre a szakmára születni kell. Ugyanakkor a tehetség önmagában kevés, egyfajta azonosulási képességre szintén szükség van. Vajon kellően közel tud-e kerülni a fordító magához a műhöz? – fogalmazható meg a kérdés. Ehhez kapcsolódik, hogy Kótyuk szerint a jó fordítónak ki kell zárnia saját egyéniségét, előítéleteit. Véleményünk szerint ez az a szempont, ami a leginkább vitatható. Ha belegondolunk ebbe, beláthatjuk, és szövegelemzések alapján is igazolható, hogy például a szóválasztás, a mondatrend, a ritmus vagy a rím visszaadása során egészen biztosan megjelenik a műfordító egyénisége, ízlése, esztétikai érzéke, stíluseszmenye, prekoncepciója. Viszont azt így is tudomásul vehetjük, hogy Kótyuk István hitt ebben az elvben, eszerint igyekezett dolgozni.

Ami a szakmai szempontokat illeti, megkerülhetetlennek vélte a nyelvtudást. Úgy tartotta, anyanyelvi szinten, minden rétegét ismerni kell annak a nyelvnek, amelyre fordítunk (célnyelv). De kellően jól kell ismerni azt a nyelvet is, amiről történik a fordítás (forrásnyelv). Valamint hangsúlyozta: a jó fordításhoz előtanulmányokat kell folytatni. A következőképp érvelt emellett: „ha az ember nem veszi figyelembe az író művészi kifejező eszköztárát, munkásságát, helyét az irodalomban, csupán fél munkát végez” (Magyar, 1998, 6. o.). Fontos kiemelni, hogy Kótyuk István szerint a formai sajátosságokat is figyelembe kell venni, nem elég az „eszmei mondanivaló”, hiszen példának okáért a „hangszerelés”, a rímek, a költői képek vagy az alliterációk adják a „versi mivoltot”. Ha ezeket „nem adja

vissza hitelesen a fordító, akkor egy teljesen ízetlen, színtelen, laboratóriumi szöveget kapunk” – fogalmazta meg Kótyuk István (Magyar, 1998, 6. o.).

3. Az *Erdei rege* magyar átültetése

Érdemes kiindulni abból az előfeltevésből, hogy a műfordítás nem pusztán nyelvek közötti párbeszédként, hanem kultúrák közötti közvetítésként is értelmezhető. Kótyuk István munkássága egészen biztosan példázza ezt: fordításaival egyfajta hidat teremtett az ukrán és a magyar kultúra között. Jelen tanulmány a továbbiakban Leszja Ukrajinka *Erdei rege* (Лісова пісня) című drámai költeményének magyar átültetését vizsgálja, amelyet Kótyuk István készített – nem félkérésre, hanem saját „kedvtelésre”. A műfordítás kötetben 1993-ban jelent meg Ungváron, az Intermix Kiadó kétnyelvű kiadványaként, egymás mellett, párhuzamosan közölve az ukrán eredetit és a magyar változatot. Az átültetésért a rangos Fegyir Potusnyak-díjjal tüntették ki a fordítót.¹

2. ábra. Kótyuk István *Erdei rege*-fordításának borítója

¹ A *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain megjelent hír szerint: „Kótyuk István, az Ukrán Írószövetség tagja – Leszja Ukrajinka »Erdei rege« c. drámájának magyarra való átültetéséért” kapta meg a Fegyir Potusnyak-díjat. Vö. *Odaítték az 1997. évi megyei irodalmi és művészeti díjakat*. *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. január 3., 3. o.

Kótyuk a kötet utószavában így méltatta Leszja Ukrajinka alkotását: „Egyszeri csodája ez a mű az ukrán irodalomnak, nincs semmi irodalmi előzménye...” (Kótyuk, 1993, 304. o.) – írta, olyan világhírű művekhez mérhető, mint a *Szentivánéji álom*, a *Peer Gynt*, a *Kék Madár* vagy a *Csongor és Tünde*, bár azt is hangsúlyozta, hogy igazán párhuzamba sem állítható velük, ezektől is különbözik. Ebből is látszik, hogy Kótyuk István rendkívül nagyra értékelte a művet, amelynek fordítását kihívásnak és misszióknak tekintette. Fordítói munkája során arra törekedett, hogy átadja a mű sajátos atmoszféráját, líraiságát és gondolati mélységét is. Ennek érdekében a fordítás a korabeli magyar irodalmi nyelv igényességével és lírai szépségével szólaltatja meg a drámát, megőrizve az ukrán párbeszéd poétikus ritmusát és a népi hangvétel árnyalatait. Kótyuk igyekezett hűen visszaadni Ukrajinka költői nyelvezetét, ugyanakkor tudatosan alkalmazott kulturális adaptációs stratégiákat: ahol szükségesnek érezte, magyarázott, körülírt vagy a magyar olvasó számára ismerős megfelelőkre cserélte az eredeti elemeket. Ily módon fordítóként egyszerre maradt hűséges tolmácsa az eredeti műnek és kreatív közvetítő a két kultúra között.

A cél a továbbiakban annak bemutatása, miként gondolkodott a műfordító magáról a műről, hogyan közelítette meg a gyakorlatban a fordítást, és milyen kulturális, nyelvi, stiláris megoldásokkal törekedett arra, hogy a mű atmoszférája a magyar olvasó számára is átélhető legyen. De mielőtt rátérnénk a konkrét megoldásokra, érdemes kiemelni néhány információt magáról a műalkotásról.

3.1. Néhány megjegyzés Leszja Ukrajinka „Erdei rege” című művéről

Az 1911-ben keletkezett *Лісова нічня* műfaja egyedi, drámai költemény, pontosabban az ukrán terminológia szerint: *драма-феєрія* (URL4), „dráma-tündérajáték”, amely a lírai költészetet a színpadi drámával ötvözi. A mű a 20. század eleji európai romantika és szimbolizmus jegyeit hordozza magán, miközben szorosan kapcsolódik az ukrán folklór képzeletvilágához is. Egyedisége abban rejlik, hogy elmosódik a határ a fantasztikus és a reális világ között, és mély filozófiai-erkölcsi kérdéseket boncolgat az ember és természet viszonyáról.

Az *Erdei rege* – ahogy Kótyuk István fordította a címet – egyszerre olvasható tündérmeseként és filozófiai dramaként, pontosabb műfaji meghatározása leginkább a befogadás módjától függ.

A történet középpontjában Móka (*Мавка*), az erdei tündérleány és Lukás (*Лукан*), a falusi fiú tragikus szerelme áll. Móka a néphit világából érkező gyönyörű erdei nimfa – a természet megtestesült lelke. Ártatlan és szabad szellemű teremtvény, akit nem korlátoznak az emberi társadalom szabályai; ő a szabadság, a tiszta szépség és a feltétlen szeretet jelképe. A történet folyamán Móka személyisége fejlődésen megy keresztül: a gondtalan erdei lény a szerelem hatására „emberi lélekre” tesz szert, megtanul szenvedni, féltékenykedni, sőt önfeláldozásra is képes lesz.

Lukás ezzel szemben egy egyszerű falusi zenészlegény, aki furulyajátékával elbűvöli Mókát. Míg egyik része vonzódik a természet csodáihoz és Móka varázslatos világához, másik része aláveti magát a falusi közösség elvárásainak, édesanyja és a társadalom konvencióinak. Amikor az emberi világ nyomása – a biztonság, föld, család iránti hétköznapi vágy – erősebbé válik, Lukás meginog. Végül egy Kilina nevű falusi lányban keres vigaszt és földi boldogulást. Árulása Móka számára végzetes: a mélységesen megbántott erdei tündér lelke mintha meghalna – Móka fájdalomban „megszűnik” emberi alakjában, és varázslatos módon szomorú fűzfává változik, melyben csak halványan él tovább a szelleme. Az erdő hatalmai Lukást sem hagyják büntetés nélkül. Móka „atyja”, az Erdőnlakó (*Лісовук*) haragjában egy időre farkassá változtatja a fiút. Lukás így saját bőrén tapasztalja meg, milyen az emberi létezés elvesztése. A végkifejletben, miután visszanyeri emberi alakját, Lukás ráébred bűnére. Bűnbánó lélekkel furulyáján újra eljátssza azt a dalt, amellyel egykor elcsábította Mókát, hogy visszahívja elveszett szerelmét. Ekkor Móka szellemalakja utoljára még megjelenik előtte. Lukás bocsánatot nyer, ám Móka már nem térhet vissza emberként.

3.2. Kótyuk István műfordítói megoldásai

Meg kell említeni, hogy a szakirodalomban korábban Borbély Edit foglalkozott az *Erdei rege* magyar változatának megoldásaival, az irodalmi személynevek fordíthatóságának dilemmáját helyezve előtérbe (Borbély, 1998, 16–20. o.). Ebben a tanulmányban hasonló nyomvonalon indulunk el, ugyanakkor újabb irodalom- és kultúratudományi szempontokkal egészítjük ki az elemzést. Mielőtt azonban a magyar változat szövegének konkrét megoldásait elemeznénk, úgy véljük, érdemes kiemelni a fordítás címét. Kótyuk ugyanis már a cím átadásában fontos döntést hozott: a *Лісова пісня* szó szerinti jelentése kb. 'az erdő éneke', 'erdei ének / dal' vagy 'az erdő dala'. Ehelyett Kótyuk az *Erdei rege* mellett döntött a fordítás során. A rege szó a magyar folklórban jól ismert műfajt jelöl (népmonda, legendás mese), így ez a cím azonnal népi-legendás hangulatot sugall a magyar olvasónak. Megemlíthetjük, hogy a magyar fordítástörténetben több olyan példát is találunk, amely a regével adja vissza az eredetileg mást is jelentő eredeti címet. Így járt el például Szász Károly (majd nyomában Kosztolányi Dezső és Mészöly Dezső is), amikor Shakespeare *The Winter's Tale* című alkotását *Téli regének* fordította. De idesorolható Heinrich Heine *Deutschland. Ein Wintermärchen* című kötete, amit Kardos László és Rónai Mihály András is *Németország. Téli regéként* adott vissza magyarul. A példák alapján kijelenthető, hogy Kótyuk István megoldása már a címválasztással jól illeszkedik a magyar műfordítói hagyományba.

Az *Erdei rege* szövegét vizsgálva az egyik legszembetűnőbb különbség az eredeti és a fordítás között a szereplőnevek kezelése. Leszja Ukrajinka művében a szereplők sok esetben beszélőneveket kaptak, utalva a figurák természetére vagy

mitológiai hátterére. Kótyuk tudatos névadaptációs stratégiát alkalmazott: a természetfeletti, mitikus lények neveit többnyire magyarította vagy lefordította, míg az emberi szereplők neveit kisebb módosításokkal, idegen hangulatukat megőrizve meghagyta. A mitikus erdei szereplők esetében Kótyuk célja az volt, hogy a név jelentése vagy hangulata a magyar olvasó számára is érzékletes legyen, még ha ez az eredeti név megváltoztatásával járt is. Ennek megfelelően Mavka, az erdei tündér neve magyarul Móka lett. A karakter jelleme nem változik – Móka ugyanaz a kíváncsi, szeretetre vágyó, szabad lelkű lény marad. A móka szó azonban magyarul tréfát, játékot jelent, ami játékos, vidám felhangot ad a névnek. Kótyuk ezzel egyrészt egy rövid, könnyen kiejthető nevet alkotott, másrészt finoman utalt a figura pajkos természetére. Fontos megjegyezni, hogy Móka nyelvhasználata is tükrözi naivitását és természetközelségét: a fordításban egyszerű, tiszta mondatokban, tegeződve beszél, akárcsak az eredetiben, míg a falusi emberek – például Lukás anyja – nyersebb, prózaibb nyelvet használnak. Ez a stílusbeli különbség a név magyarosításával együtt segít Móka figuráját közelebb hozni a magyar befogadóhoz.

Az Erdőnlakó (*Лісовук*) név szó szerinti fordítás. Kótyuk az ukrán név jelentését adta vissza, így az erdő szellemének funkcióját leíró nevet kapunk magyarul. Az Erdőnlakó ugyanazt az atyáskodó, szigorú erdei védelmező figurát jelöli magyarul, mint az eredetiben. Vízitündér lett a csábos vízi lány, az ukrán Ruzalka megfelelője. Kótyuk itt egy tágabb értelmű magyar szót használt, a tündért, amely a magyar népmesékben közismert fogalom – szemben a ruszalkával, amely a magyar olvasónak idegen lenne. A pontosság kedvéért jelzőkkel látta el a fogalmat: Vízitündér (vízhez, folyóhoz kötődő tündér) és Mezőtündér (mezőn, réten élő tündér) szerepel a fordításban. Így a tündér szó használata megidézi a magyar mesevilágot, ismerőssé teszi e lényeket, miközben a jelző pontosítja természetüket (vízi vagy mezei eredetűek). Az ukrán *Перелесник* – a lidércfény vagy erdei tűzszellem – magyarul a költői hangzású Tündelevény nevet kapta. Ez a szó önmagában nem létezik a magyar nyelvben, Kótyuk alkotása, mely a tündér és lény szavakat, illetve a levény hangsort kombinálja, utalva a lángra/fényre is. A Tündelevény így első hallásra is érthető a magyar olvasónak és fennköltén hangzik, jól illik a tüzes tündérifjú alakjához. Kreatív a *Водяник* magyarítása is. Kótyuk Vízbenlakónak nevezi el a tó urát. Ez a név leíró módon, magyarul nevezi meg a lény lényegét (a vízben lakik). A Vízbenlakó egyszerű, mégis tökéletesen fedi a szereplő mibenlétét, így a magyar olvasónak magyarázat nélkül is világos, kíról van szó.

Figyelemre méltó Kótyuk aprólékos gondossága a betegségdémon nevének esetében. Az ukrán *Пропашниця*, egy néma szereplőként említett láz-démon neve, szó szerint 'váltóláz'. Kótyuk az archaikus magyar Hideglelés szót használta e lény megnevezésére. Ezzel a megoldással a fordító megőrizte a jelentést és a hangulatot, miközben egy létező, a népi nyelvben fellelhető szavunkat keltette életre. Az ukrán

néphitben *Злидні* néven ismert nyomorúság-démonok csoportját – akik a drámában a Hét Ínség képében jelennek meg – Kótyuk bravúrosan magyarította. Mivel a *zlidni* többes számú fogalom (sok nyomorúság) és a magyar néphit nem ismer ilyen kifejezést, a fordító a hét számnevet hívta segítségül, amelyet gyakran használunk fokozó, nyomatékosító szerepben (pl. hetedhét országon túl, hétfejű sárkány). Így lett a csoportosan támadó ínség-démonokból A Hét Ínség: a „nyomorúságok” archaikus, folklórba illő megszemélyesítése. A fordításban ráadásul Lukás anyjának átká szó szerint idézi is ezt a nevet: „Hogy jönne rátok egyszer a hét ínség!” (Ukrajinka, 1993, 250. o.) – kiáltja, mire a jelenetben a Hét Ínség alakjai meg is jelennek. Kótyuk egy jellegzetes magyar népi átokformulát választott, ami egyszerre természetes a célnyelvi közegben és pontos funkciót ad a mitikus szereplőknek. A kimondott átok így összecseng a színpadon megjelenő lények nevével, erősítve a jelenet dramaturgiai hatását.

Néhány név esetében Kótyuk hangulati okokból tért el az eredetitől. Az ukrán folklórban létező *Кучь* nevű manó például a magyar fül számára elsőre furcsa hangzású lett volna. A fordító ezt Sutyty névvel helyettesítette, amely hangutánzó-jellegű szó. Egy lábjegyzetben meg is jegyzi, hogy a Kuc név magyarul túl játékosnak és „csiklandozónak” hatott volna, ezért változtatott rajta. (Kótyuk, 1993, 307. o.) A sutyty szó hirtelen mozdulatot, suhintást idéző hangulatával kelt hasonló benyomást, és alkalmas lett a kópé kisördög megnevezésére. Érdekes továbbá Kótyuk megoldása az eredetiben *Доля* ('sors, végzet, szerencse') néven szereplő allegorikus alak esetében. A fordításban Boldogság lett a neve. Ez némi jelentés-eltolódást eredményez: az ukrán szó inkább a sors adományát, a jó szerencsét jelenti, míg magyarul a személyes boldog állapotot jelöli. Ez a változtatás hatással van az értelmezésre is, mivel az eredetiben Lukás tulajdonképpen a végzetével, a rá szabott szerencséével száll szembe (és veszti el azt), addig a magyar változatban inkább úgy értelmezhető, hogy a saját boldogságát tékozolta el és azt nem nyerheti vissza.

Az emberi szereplők neveinél Kótyuk ellenkező stratégiát követett: megőrizte idegen hangzásukat, csupán kiejtés szerint magyarította őket. Így *Лыкаш* neve Lukás formában jelenik meg – ami kiejtésben az ukrán nevet követi. E megoldás jelzi, hogy Lukás nem magyar falusi legény, hanem egy másik világ része; ugyanakkor mivel a név némileg hasonlít a magyar Lukács névre, nem idegeníti el teljesen az olvasótól. Hasonlóan Kilina is Kilina maradt. A név így megőrzi idegenségét, ami tudatos: Kótyuk érzékelteti, hogy Kilina és Lukás falusi világa idegen Móka tündéri közegéhez képest. *Дядько Лев*, azaz Lev nagybácsi nevét Kótyuk Lev apóként adja meg. Lev apó karakterének bölcsessége, természet iránti tisztelete a fordításban változatlanul érződik.

Összességében a szereplőnevek adaptációja, fordítása növeli a mű érthetőségét és élvezetét a magyar olvasó számára, miközben a karakterek tulajdonságai nem

vagy alig változnak. Ez a fordítói láthatóság (vö. Venuti, 1995) egyfajta megnyilvánulása, hiszen a műfordító saját szavait, névalkotásait jeleníti meg a szövegben. Ugyanakkor mindez a mű szellemének átmentése érdekében történik.

Leszja Ukrajinka drámája gazdag ukrán folklórmotívumokban és népi hiedelmekben, amelyek szervesen épülnek be a cselekménybe. Kótyuk István egyik legnagyobb feladata éppen az volt, hogy ezeket a folklórelemeket a magyar közönség számára is átélhetővé tegye. Ő maga is rámutatott erre: számos szláv hiedelemnek „a magyar hiedelemvilágban sincsenek megfelelő analógiái, s ez nehéz helyzet elé állítja és magyarázatra kényszeríti a fordítót” (Kótyuk, 1993, 306. o.).

Például az ukrán paraszti életre vonatkozó kulturális utalások közül sok megtalálható a fordításban is: Lukás furulyája ugyanúgy furulyaként szerepel, hiszen a furulya a magyar népzeneben is központi hangszer. Móka virágkoszorúja – amit a mezőtündér fon neki – a magyar fordításban is egyértelműen virágkoszorú marad. A népi szokások és formulák terén Kótyuk különösen találó megoldásokat alkalmazott. A harmadik felvonásban például sok népi szólás-mondás, csúfolódó formula hangzik el Lukás anyja és Kilina civódásában. A fordító ezeket magyar népi szólásokkal, szitkokkal helyettesítette, hogy a hangulat és az érzelmi töltés ugyanaz maradjon. Említettük már a „Hogy jönne rátok egyszer a hét ínség!” (Ukrajinka, 1993, 250. o.) átkot, amely egy jellegzetes magyar átokformula. Ugyanebben a veszekedésben Lukás anyja sértő szavakkal illeti Kilinát: „Te nyomorúság!” (Ukrajinka, 1993, 250. o.) – vágja a fejéhez, amikor szemrehányást tesz neki. Az ukránban „Бідо напрасна!” (Ukrajinka, 1993, 251. o.), magyarul kb. „isten csapása” értelemben szidja, de Kótyuk a nyomorúság szóval fordítja, ami a magyarban is használatos szitok (valaki nyomorúságos, szerencsétlenséget hozó teremtetés). A kifejezés jól illik ide, mert mindkét nyelven azt sugallja: Kilina a bajok okozója az anya szemében. Amikor például az anyós a lusta Kilinát korholja, így szól: „Бодай навик заснула..., бодай ти вже не встала!” (Ukrajinka, 1993, 247. o.) vagyis „Aludnál el örökre... Hogy soha fel ne ébrednél!” (Ukrajinka, 1993, 246. o.) – ami egy magyar népi átok-formula, nincs szó szerinti párja az ukránban, de funkcióját tekintve adekvát. Ugyanígy, amikor a megbántott anyós a jószívű Mókát dicséri a fiának, magyar közmondást használ: „akár kenyérre lehetett voln’ kenni” (Ukrajinka, 1993, 248. o.), vagyis Móka olyan jó és szelíd volt, hogy a kenyérre kenhető vajként simul mindenhez. Ez helyettesíti az eredeti szöveg hasonlatát: „...хоч прикладай до рани...” (Ukrajinka, 1993, 249. o.) – a fordító ezzel a megoldással magyarosabbá, gördülékenyebbé tette a dialógust. Kótyuk adaptációs módszere tehát kettős: magyarít és magyaráz egyszerre. Magyarít abban az értelemben, hogy a szöveg tele van magyar népi elemekkel (pl. „Mi a ménkű?!” (Ukrajinka, 1993, 80. o.) kiált fel csodálkozva az egyik erdei lény, ami tipikus magyar indulatszó, míg az eredetiben ilyen nem szerepelt). Ugyanakkor magyaráz is ott, ahol kell: például a Hét Ínség említése,

vagy a tárnics növénynév használata ilyen „magyar magyarázat”, hiszen ahelyett, hogy egy ismeretlen ukrán növénynevet hagyna a szövegben, egy magyarban is jól ismert gyógynövény nevével segíti a megértést. Ennek köszönhetően a magyar verzióban szinte minden folklórelem megtalálható, nem maradtak ki a fordításból a nehezen átültethető motívumok sem. Legfeljebb a megjelenítés módja változott: Kótyuk sokszor részletesebb leírást vagy körülírást alkalmaz, hogy az olvasó számára érthetővé tegye, miről van szó.

Kótyuk fordítása stilisztikailag is összetett feladat volt, hiszen az eredeti mű nyelve keveri a lírai, archaikus elemeket a népi dialektussal. Ukrajinka a polisszijai (volhíniai) népnyelv fordulatait és a népdalok stílusát elegyítette irodalmi ukrán nyelvezetébe. (Чепкев, 2021, c. 100–101.) Ezt a kettősséget Kótyuk a magyar változatban is tükrözte: a tündérszereplők nyelve poétikus, míg az emberi szereplők hétköznapiabb. Már az első felvonásban, Lukás és Móka találkozásakor feltűnik ez a különbség. Lukás egyszerű, csodálkozó kijelentéssel reagál Móka beszédére: „Hogy tudsz beszélni!” (Ukrajinka, 1993, 62. o.) – mintegy megdöbben, hogy egy erdei lány ilyen választékosan szól. Móka válasza viszont már daloló, képes beszéd: „A te furulyád ékeesebb beszédű. Játssz nekem, én meg ringatom magam!” (Ukrajinka, 1993, 62. o.). Ezután Móka eksztázisban hallgatja a muzsikát: „Milyen édes hangzat! Mennyire felzaklat! Szétfeszíti fehér keblem, kitepi a szívem!” (Ukrajinka, 1993, 62. o.) – kiáltja. Kótyuk számos archaikus nyelvi elemet beépített a fordításba, főleg az emberek beszédébe, hogy a párbeszédnek népies, régies jelleget adjon. Rendszeresen használ például régies névmásokat és igéket: néked (neked helyett), kend (tegező helyett magázó-parasztos megszólítás), továbbá csonkított szóalakokat (pl. voln’ a volna helyett). Ezek különösen Lukás anyjának szövegében gyakoriak, ezzel is érzékeltetve a falusi idős asszony beszédmódját. Példa: „Próbáltam már így, úgy, nem lehet véle zöldágra vergődni...” (Ukrajinka, 1993, 196. o.) – mondja Lev apó Lukás anyjáról, vagy az anyóka sürgetése: „Ideje voln’ a tehenet megfejni!” (Ukrajinka, 1993, 246. o.) Ezek a fordításban szereplő fordulatok mind a magyar népi beszéd autentikusságát adják vissza; az olvasó szinte hallja a pattogós, régies hangsúlyt az anyós szavaiban. Kótyuk műfordítói stílusának ereje abban rejlik, hogy egyszerre archaizáló és friss. Amikor a dráma megkívánja, mer bátran régies szavakat használni (pl. „jöjj iziben!” – azaz „gyere azonnal” (Ukrajinka, 1993, 74. o.), ami ma már csak mesékben fordul elő), de nem viszi túlzásba ezt sem, hogy a szöveg ne váljon modorossá. Ugyanígy, a költői képeket is hűen megtartja.

3.3. A hűség és a fordítói láthatóság

Kótyuk István *Erdei rege*-fordítása hűen megőrizte a mű fő tartalmi és szerkezeti elemeit, ugyanakkor élő, hatni képes magyar nyelven szólaltatta meg a művet. A három felvonásos szerkezet, a színpadi utasítások, a dalbetétek számozása – minden

apró részlet átkerült a fordításba, semmit nem egyszerűsített le vagy hagyott el. Az *Erdei rege* magyarul is drámai költemény maradt, melyben a párbeszédnek verses formája, a leírások líraisága, a tündérdráma műfaji sajátosságai (varázslatos próbák, átváltozások, a természet megszólalása) mind jelen vannak. A természet és évszakok szimbolikája – tavasz (szerelem, születés), nyár (kiteljesedés, próbatétel), ősz-tél (hanyatlás, halál) – szintén változatlanul érvényesül a fordításban. A fordító tehát hű maradt a mű szelleméhez és jelképrendszeréhez is.

Ugyanakkor Kótyuk alkotó módon jelen van a szövegben: azokon a pontokon, ahol az eredeti kultúra ismeretlensége falat emelhetne az olvasó elé, ő megoldást kínált, legyen az egy név magyarítása, egy fogalom magyarázata vagy egy frappáns magyar szólás beillesztése. Ez a fordítói láthatóság abban áll, hogy Kótyuk nem riad vissza a célközönség igényei szerint formálni a szöveget. Mégis, munkája annyira természetesnek hat, hogy olvasás közben sokszor szinte elfelejtjük, hogy fordítást tartunk a kezünkben.

A fordítás sikerének fokmérője, hogy a dráma párbeszédei, alakjai magyarul is élnek, a szimbolikus üzenet a magyar olvasó számára is átjön, és a mű poétikai szépsége semvész el. Kótyuk István *Erdei rege*-fordítása így egyszerre példázza a fordító láthatatlanságát – hiszen a végeredmény önmagáért beszél –, és láthatóságát – hiszen kreatív döntései nélkül nem születhetett volna meg ez a páratlan magyar nyelvű „tündérvjáték”.

Munkájával két irodalmi világ találkozott szerencsésen: Leszja Ukrajinka műalkotásának kulturális közvetítése sikeresnek bizonyult a magyar olvasók felé. A magyar nyelv és irodalom pedig gazdagodott egy újabb műfordítói remekléssel.

Irodalom

1. Черкес Надія 2021. Фольклорна глибинність творчості Лесі Українки як засіб формування української національної пам'яті. В: *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю „Ідеологія національної аристократії” (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)*, 25–26 лютого 2021 року, наукова редакторка Тетяна Єценко. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, с. 100–107.
2. Badó Zsolt 2009. A Tanár Úr. Beszélgetés Kótyuk Istvánnal. *Kárpátalja*, 2009. február 27., 424. szám. <https://karpataljalap.net/2009/02/27/tanar-ur>
3. Bárány Erzsébet – Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos 2022. Pista bácsi szárnyai alatt. Kótyuk István munkásságának jelentősége és szerepe a kárpátaljai magyar tudományosságban és anyanyelvi nevelésben. In: Karmacsi Zoltán – Márku Anita – Tóth-Orosz Enikő szerk. *Mozaikok a magyar nyelvhasználatból*. Törökbálint: Termini Egyesület, 179–186. o.

4. Bárány Erzsébet – Gazdag Vilmos 2020. Búcsú Kótyuk Istvántól (1934–2020). *Magyar Nyelv* 116/4: 495–498. o. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.4.495>
5. Borbély Edit 1998. Az irodalmi személynevek fordításának problémái Leszja Ukrajinka *Erdei rege* című tündérvjátéka alapján. *Acta Hungarica* 7–8: 16–21. o.
6. Kincses István 1995. *Rongybaba. Gyermekversek*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. <https://mek.oszk.hu/23400/23473/>
7. Kótyuk István 1993. A tündérvjáték világa. In: *Leszja Ukrajinka – Erdi rege*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 304–308. o. <https://mek.oszk.hu/23400/23466/>
8. Kökényesi Zsuzsa 1995. „A magam kedvtelésére dolgozom”. *Kárpáti Igaz Szó*, 1995. január 31., 12. o.
9. Magyar Tímea 1998. „A szükség motiválta döntésem”. Beszélgetés az idén kitüntetett Kótyuk István docenssel. *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. április 7., 6. o.
10. Ukrajinka, Leszja 1993. *Erdei rege*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. <https://mek.oszk.hu/23400/23466/>
11. URL1: Kótyuk István PhD. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. <https://kmmi.org.ua/arckepecsarnok/irok-koltok/kotyuk-istvan-phd> (Letöltés ideje: 2025.07.08.).
12. URL2: Elhunyt Kótyuk István, a Rákóczi-főiskola egykori oktatója. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. <https://kmf.uz.ua/hu/hirek/elhunyt-kotyuk-istvan-a-rakoczi-foiskola-egykori-oktatoja/> (Letöltés ideje: 2025.07.08.).
13. URL3: Kótyuk István (1934–2020) – egy humanista magyar tanár „anyanyelvünk peremén”. *Kárpáti Igaz Szó*. <https://kiszozet.net/2020/11/08/kotyuk-istvan-1934-2020-egy-humanista-magyar-tanar-anyanyelvunk-peremen/> (Letöltés ideje: 2025.07.08.).
14. URL4: Поняття про драму-феєрію. <https://uahistory.co/pidruchniki/isaeva-world-literature-10-class-2018-profile-level/54.php> (Letöltés ideje: 2025.07.08.).
15. Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London: Routledge.

References

1. Cherkes, Nadiia 2021. Folklorna hlybnynist tvorchosti Lesi Ukrainky yak zasib formuvannia ukrainskoi natsionalnoi pamiaty [The folklore depth of Lesya Ukrainka's works as a means of forming Ukrainian national memory]. In: *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu „Ideolohynia natsionalnoi arystokratii” (na poshanu 150-richchia vid dnia narodzhennia Lesi Ukrainky)*, 25–26 liutoho 2021 roku, naukova redaktorka Tetiana Yeshchenko. Lviv: Drukarnia Lvivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho, s. 100–107. (In Ukrainian)
2. Badó, Zsolt 2009. A Tanár Úr. Beszélgetés Kótyuk Istvánnal [The Professor. Conversation with István Kótyuk]. *Kárpátalja*, 2009. február 27., 424. szám. <https://karpataljalap.net/2009/02/27/tanar-ur> (In Hungarian)
3. Bárány, Erzsébet – Beregszászi, Anikó – Gazdag, Vilmos 2022. Pista bácsi szárnyai alatt. Kótyuk István munkásságának jelentősége és szerepe a kárpátaljai magyar tudományosságban és anyanyelvi nevelésben [Under the wings of Uncle Pista. The

- significance and role of István Kótyuk's work in Transcarpathian Hungarian scholarship and mother tongue education]. In: Karmacs, Zoltán – Márku, Anita – Tóth-Orosz, Enikő eds. *Mozaikok a magyar nyelvhasználatból*. Törökbálint: Termini Egyesület, 179–186. o. (In Hungarian)
4. Bárány, Erzsébet – Gazdag, Vilmos 2020. Búcsú Kótyuk Istvántól (1934–2020) [Farewell to István Kótyuk (1934–2020)]. *Magyar Nyelv* 116/4: 495–498. o. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.4.495> (In Hungarian)
 5. Borbély, Edit 1998. Az irodalmi személynevek fordításának problémái Leszja Ukrajinka *Erdei rege* című tündérvjátéka alapján [Problems of translating literary personal names based on Lesya Ukrainka's fairy tale *Forest Song*]. *Acta Hungarica* 7–8: 16–21. o. (In Hungarian)
 6. Kincses, István 1995. *Rongybaba. Gyermekversek* [Ragdoll. Children's Poems]. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. <https://mek.oszk.hu/23400/23473/> (In Hungarian)
 7. Kótyuk, István 1993. A tündérvjáték világa [The world of fairy play]. In: *Leszja Ukrajinka – Erdi rege*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 304–308. o. <https://mek.oszk.hu/23400/23466/> (In Hungarian)
 8. Kökényesi, Zsuzsa 1995. „A magam kedvtelésére dolgozom” [“I work for myself”]. *Kárpáti Igaz Szó*, 1995. január 31., 12. o. (In Hungarian)
 9. Magyar, Tímea 1998. „A szükség motiválta döntésemet”. Beszélgetés az idén kitüntetett Kótyuk István docenssel [“My decision was motivated by necessity”. Interview with this year's award winner, Associate Professor István Kótyuk]. *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. április 7., 6. o. (In Hungarian)
 10. Ukrajinka, Leszja 1993. *Erdei rege* [Forest Song]. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. <https://mek.oszk.hu/23400/23466/> (In Hungarian)
 11. URL1: Kótyuk István PhD [István Kótyuk PhD]. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. <https://kmmi.org.ua/arckepcsarnok/irok-koltok/kotyuk-istvan-phd> (Accessed: 08.07.2025). (In Hungarian)
 12. URL2: Elhunyt Kótyuk István, a Rákóczi-főiskola egykori oktatója [István Kótyuk, former lecturer of the Rákóczi College, has passed away]. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. <https://kmf.uz.ua/hu/hirek/elhunyt-kotyuk-istvan-arakoczi-foiskola-egykor-oktatoja/> (Accessed: 08.07.2025). (In Hungarian)
 13. URL3: Kótyuk István (1934–2020) – egy humanista magyar tanár „anyanyelvünk peremén” [István Kótyuk (1934–2020) – a humanist Hungarian Teacher “on the periphery of our mother tongue”]. *Kárpáti Igaz Szó*. <https://kiszo.net/2020/11/08/kotyuk-istvan-1934-2020-egy-humanista-magyar-tanar-anyanyelvunk-peremen/> (Accessed: 08.07.2025). (In Hungarian)
 14. URL4: Poniattia pro dramu-feieriiu [The concept of a fairy-tale drama]. <https://uahistory.co/pidruchniki/isaeva-world-literature-10-class-2018-profile-level/54.php> (Accessed: 08.07.2025). (In Ukrainian)
 15. Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London: Routledge.

Hivatástudat és művészet

A kultúrákövetítés eszménye Kótyuk István Erdei rege-fordításában

Csordás László, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, docens. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Lévai Aliz Mária. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, MA-hallgató. levaieliz2002@gmail.com, ORCID: 0009-0002-4320-2449.

Kótyuk István munkássága, öröksége megkerülhetetlen Kárpátalján. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszéke, amelynek haláláig vezetője volt, továbbra is fontosnak tartja ennek az életműnek a kutatását, értékelését, illetve a továbbgondolását bizonyos problémáknak, tapasztalatoknak, amelyek Kótyuk Istvánt is foglalkoztatták. Ebben a tanulmányban elsősorban a munkásság irodalmi része kerül középpontba.

A kárpátaljai filológus és műfordító életútja szorosan összefonódik a magyar-ukrán kultúrákövetítéssel. Ebben a tanulmányban feltárjuk a személyes motivációt, nagy hangsúlyt helyezve a sajtóban megjelent interjúk állításaira. Ezekből többé-kevésbé rekonstruálható, hogy Kótyuk István miként került közel az irodalomhoz (ő maga álnéven publikált is egy gyermekverskötetet) és a műfordításhoz. Eleinte a Kárpáti Igaz Szótól kapott megbízásokat, később kiadói felkérésekre is fordított, végül annyira megszerette ezt a szakmát, hogy saját kedvtelésre is sokat fordított. Így született meg például mindmáig legismertebbnek tartott műfordítása, Leszja Ukrajinka *Erdei rege* című műve, melyért rangos díjat is kapott. Kótyuk fordítói elvei között kiemelkedik az eredeti mű iránti filológusi hűség és a befogadó közönséghez való alkalmazkodás egyensúlya. A tanulmány bemutatja, hogy a műfordító törekedett az ukrán kulturális elemek pontos átadására, ugyanakkor olyan természetes magyar nyelvi formát teremtett, amely a magyar nyelvű olvasók számára is élvezhető. A konkrét fordítói döntések részletes elemzést kapnak: a cím magyarítása (a *Лісова пісня* helyett az árnyaltan mesés hangulatú *Erdei rege*), a szereplőnevek átültetése és esetleges magyarosítása, valamint a folklórelemek (népdalok, hiedelmek, motívumok) kreatív közvetítése mind a fordító „kulturális híd” szerepét erősítik.

A tanulmány rávilágít arra is, miként adja vissza Kótyuk a nyelvi stílusrétegeket – a szereplők beszédmódjának különbségeit, a lírai és népi hangnemet – a magyar szövegben, megőrizve ezzel a mű eredeti atmoszféráját. Kótyuk István alkotótárs, nem pusztán nyelvi közvetítő: fordítása egyszerre őriz meg az eredeti mű szellemiségét, és teremti meg annak teljes értékű magyar nyelvű megfelelőjét.

Kulcsszavak: irodalomtörténet, irodalomtudomány, esztétika, kultúratudomány, műfordítás, ukrán irodalom, szerkesztés, határon túli magyar irodalom, kárpátaljai irodalom.

Професійна свідомість і майстерність

Ідеал культурного посередництва в перекладі Іштвана Ковтюка драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

Чордаш Василь, доктор філософії. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Лійвоі Аліз-Марія, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти. levaieliszz2002@gmail.com, ORCID: 0009-0002-4320-2449.

Спадщина Іштвана Ковтюка є невід'ємною частиною культурного життя Закарпаття. Дослідники кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені II Ференца Ракоці, якою він керував до останніх днів свого життя, вважають необхідним дослідження та оцінку його доробку, а також осмислення певних наукових проблем, які цікавили Ковтюка Іштвана. У статті акцентовано увагу передусім на літературній спадщині Іштвана Ковтюка.

Зазначено, що життєвий і творчий шлях видатного закарпатського філолога і перекладача Іштвана Ковтюка тісно пов'язаний із культурним взаємозв'язком між українським і угорським народами завдяки його посередницькій діяльності між двома культурами. Розкрито особисту мотивацію автора у контексті культурних взаємовідносин, приділено значну увагу твердженням письменника, висловленими в інтерв'ю та опублікованих у пресі. Це слугувало основою для відтворення того факту, що Іштван Ковтюк був близьким до літератури (під псевдонімом опублікував збірку дитячих віршів) та до художнього перекладу.

Спочатку Іштван Ковтюк отримував замовлення виконувати перекладацьку роботу від редакції тижневика «Kárpáti Igaz Szó», пізніше й від видавництва, а зрештою настільки полюбив це покликання, що перекладав і для власного задоволення. Завдяки старанням автора вийшов друком переклад угорською мовою драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», за який він отримав престижну нагороду. До перекладацьких принципів Ковтюка відносимо прагнення зберегти поетичну атмосферу оригіналу та водночас бажання пристосувати твір до сприйняття угорськомовними читачами. Іштван Ковтюк не просто передавав зміст слів – він ретельно підбирав мовні відповідники, які зберігали український фольклорний колорит, але водночас органічно звучали в угорському культурному контексті. Письменник творчо трансформував фольклорні елементи – пісні, повір'я, фольклорні мотиви – щоб вони були зрозумілими для читачів іншої культури.

Наголошено на тому, що для Іштвана Ковтюка переклад був не технічною процедурою, а мистецтвом діалогу між культурами. У цьому процесі він постає не лише посередником, а й справжнім співавтором нового тексту.

Ключові слова: історія літератури, літературознавство, естетика, культурологія, літературний переклад, українська література, редагування, література за межами Угорщини, закарпатська література.

Commitment and artistry

The ideal of cultural mediation in István Kótyuk's translation of "The Forest Song" by Lesia Ukrainka

László Csordás, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, associate professor. csordas.laszlo@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6599-2683.

Aliz Mária Lévai. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Philology, MA student. levaieliz2002@gmail.com, ORCID: 0009-0002-4320-2449.

The work and legacy of István Kótyuk are indispensable in Transcarpathia. The Department of Philology at the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, which he headed until his death, continues to regard the study and assessment of his life's work, as well as the further elaboration of certain issues and experiences that preoccupied him, as important tasks. This study focuses primarily on the literary aspects of his oeuvre.

The life path of István Kótyuk, a Transcarpathian philologist and literary translator, is closely intertwined with Hungarian-Ukrainian cultural mediation. This paper examines his personal motivations, placing particular emphasis on statements made in press interviews. These sources make it possible to reconstruct, more or less, how István Kótyuk became involved in literature (he himself published a children's poetry collection under a pseudonym) and in literary translation. He initially received commissions from *Kárpáti Igaz Szó*; later, he translated at the request of publishers, and eventually became so devoted to the profession that he undertook numerous translations for his own enjoyment. This is how his most renowned literary translation, Lesia Ukrainka's *The Forest Song* (original Ukrainian title: *Лісова пісня*), was born, for which he received a prestigious award.

Among Kótyuk's translation principles, the balance between philological fidelity to the original work and adaptation to the target audience stands out. The study shows that he strove to convey Ukrainian cultural elements with precision, while at the same time creating a natural Hungarian linguistic form that would appeal to Hungarian readers. Specific translation decisions are analysed in detail: the rendering of the title (*Erdei rege*, with its subtle fairy-tale atmosphere, instead of *Лісова пісня*), the translation and occasional Hungarianization of character names, and the creative adaptation of folklore elements (folk songs, beliefs, motifs) all reinforce the translator's role as a "cultural bridge". The study also highlights how Kótyuk renders the work's stylistic layers – the differences in the characters' speech patterns, the lyrical and folk registers – in the Hungarian text, thereby preserving the original atmosphere. István Kótyuk is not merely a linguistic mediator: his translation preserves the spirit of the original work while creating a fully-fledged Hungarian-language equivalent.

Keywords: *literary history, literary studies, aesthetics, cultural studies, literary translation, Ukrainian literature, editing, Hungarian literature beyond the borders, Transcarpathian literature.*